

doc. dr Aliaksandr Amelyaniuk

Brzeski Państwowy Uniwersytet Techniczny w Brześciu

doc. dr Anatoli Radchuk

Brzeski Państwowy Uniwersytet Techniczny w Brześciu

DETERMINANTY BEZPIECZEŃSTWA PERSONALNEGO

PERSONAL SAFETY DETERMINANTS

Streszczenie

Opracowanie opisuje znaczenie bezpieczeństwa w hierarchii potrzeb człowieka. Bazując na aktach prawnych podkreśla wagę dostarczania przez instytucje państwowe gwarancji poczucia stanu niezagrożenia i możliwości rozwoju dla członków społeczności państwowej. W takiej perspektywie wskazuje na pojawiający się problem zdolności do należytej oceny właściwości przedmiotowego zakresu funkcjonowania instytucji i sposobów wykonywania przez nie zadań, należących do ustawowego obowiązku.

Fundamentalną tezę opracowania jest traktowanie bezpieczeństwa jako zbudowanego z aspektów zarówno wojskowych, politycznych, jak i z czynników gospodarczych i technologicznych, zasobów surowcowych oraz polityki w zakresie ekologii, demografii, spraw społecznych i humanitarnych. Tak kompleksowe i szerokie podejście do tematu wymagało wyodrębnienia dwóch aspektów bezpieczeństwa: wewnętrznego i zewnętrznego. Bezpieczeństwo wewnętrzne zostało określone poprzez stabilność i harmonijność danego systemu, natomiast koncepcję bezpieczeństwa zewnętrznego zbudowano na stanie braku występowania zagrożenia ze strony innych podmiotów.

Wskazując uwarunkowania bezpieczeństwa autor wyszczególnia źródła zagrożeń bezpieczeństwa narodowego, podkreślając jego społeczny i militarny charakter. Opisuując elementy kształtujące poczucie braku zagrożenia wyszczególniono: zmienność, nieprzewidywalność i zaskoczenie.

Analizując pojęcie bezpieczeństwa odniesiono się m.in. do procesu zaspokajania potrzeb i interesów uczestników życia międzynarodowego. Wyszczególniono, zatem zarówno przedmiotowe, jak i podmiotowe kryterium podziału zagadnienia.

W tekście zaznaczono rolę bezpieczeństwa regionalnego i określono pozycję Unii Europejskiej w tym kontekście. Jednocześnie sięgnięto do postulatów bezpieczeństwa zbiorowego przedstawionego w Karcie Narodów Zjednoczonych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, społeczeństwo, zagrożenia, Unia Europejska, globalizacja

Abstract

The author of the study is describing the significance of the safety in a hierarchy of needs of the man. Being based on legal documents is emphasizing the importance of delivering the nonthreat to the guarantee of feeling the state by state institutions and development potentialities for members of the national community. In such a perspective he shows the ability the property of the object scope of functioning to the appearing problem for the adequate evaluation of the institution and ways of performing tasks by them, being included in a statutory obligation.

Treating the safety is a fundamental thesis of the study as built from aspects both military, political, as well as from economic and technological factors, raw material resources and the politics in ecology, demography, social affairs and humanitarian. So comprehensive and the broader approach to the subject required distinguishing two safety aspects: internal and outside. The internal security was determined through the stability and the harmoniousness of the given system, however concept the outside safety was built on the state of the lack of appearing of threatening on the part of other operators.

Showing conditioning the safety the author is specifying sources of threats to the national security, emphasizing his social and military character. Describing elements shaping feeling the lack of the threat they specified: the changeability, the unpredictability and the surprise.

Analysing comprehending the safety they referred among others to the process of catering and businesses of participants in the international life. And so a criterion of identity both in question and subjective of the issue was specified.

In the text a soil of the regional safety was marked and a position of the European Union was determined in this context. Simultaneously they referred to demands of the collective security presented in the charter of the United Nations.

Key words: safety, society, threats, the European Union, the globalization

Wstęp

Zapotrzebowanie na poczucie bezpieczeństwa przychodzi wraz z narodzinami i nieodłącznie towarzyszy ludziom przez całe ich życie. Ze względu na swoją istotę i społeczne znaczenie, wraz z postępem ludzkości, staje się coraz bardziej szerokim i skomplikowanym pojęciem. Przez swoją istotę uzyskanie i utrzymanie stanu bezpieczeństwa jest problemem zarówno dla indywidualnych osób, jak i dla całych społeczności. Praktycznie w każdej dziedzinie życia istnieje na nie zapotrzebowanie.

O znaczeniu bezpieczeństwa w hierarchii potrzeb człowieka świadczy pozycja, jaką ono zajmuje. Przykładowo w opracowanej przez Abrahama Harolda Maslowa piramidzie potrzeb, bezpieczeństwo plasuje się na drugiej pozycji, po tak istotnych potrzebach jak tych generowanych przez fizjologię.

Źródłem zagrożenia bezpieczeństwa mogą być natura z jej siłami i człowiek ze swoim działaniem bądź jego zaniechaniem. Realizacja przez Rzeczpo-

spolitą Polską obowiązku zagwarantowania bezpieczeństwa społeczeństwu została ujęta w ramy przepisu art. 5. Konstytucji RP. Stanowi on, że *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*¹.

W następstwie ustawowego obowiązku, społeczeństwo oczekuje od państwa przede wszystkim zagwarantowania najszerzej rozumianego bezpieczeństwa poprzez działanie ustawowych instytucji oraz specjalistycznych formacji państwowego systemu bezpieczeństwa, szczególnie w kwestiach tak istotnych dla bytu obywateli jak np.: zdrowie, życie, mienie, prywatność, działalność zawodowa bądź gospodarcza. W rzeczywistości jednak, można zaryzykować tezę, że państwo praktycznie w żadnej części nie realizuje w wystarczającym stopniu społecznych oczekiwań². Przyczyn tego stanu jest wiele. Jedną z nich stanowi powszechnie znany ekonomiczny stan państwa, inną – znaczny stopień ograniczenia przewidywalności zagrożenia.

Ludzie podejmują rozliczne przedsięwzięcia mające ugruntować, kontrolować czy wręcz przywrócić stan bezpieczeństwa. Zwracają się do rozmaitych instytucji, ustawowych organów o podjęcie, zgodnie z ich oczekiwaniami, działań ochronnych, stosownych do zaistniałego zagrożenia. Jednak zarówno zagrożeni, jak i zobowiązani do określonego działania nierzadko nie są w stanie należycie zdefiniować rodzaju, stopnia oraz źródła zagrożenia. Często też nie mają wystarczającej wiedzy w zakresie działalności ustawowych organów, toteż nie mają pewności czy będą one skłonne do przedsięwzięcia określonego działania. Pojawia się, zatem problem zdolności do należytej oceny właściwości w przedmiotowym zakresie funkcjonowania instytucji i sposobu wykonywania przez nie zadań, należących do ustawowego obowiązku.

1. Bezpieczeństwo

Bezpieczeństwo w najogólniejszym znaczeniu obejmuje zaspokojenie takich potrzeb, jak: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie i pewność rozwoju. Ma charakter podmiotowy, a będąc naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych jest zarazem podstawową potrzebą państwa i systemów międzynarodowych. Jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Każdy z wymienionych podmiotów stara się oddziaływać na swoje otoczenie zewnętrzne, aby usunąć lub oddalić zagrożenie i eliminować własny lęk, obawy, niepokój i niepewność.

¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, stan prawny na wrzesień 2009, Liber, Warszawa 2009.

² T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Bezpieczeństwo państwa*, PWST-E, Jarosław 2014, s. 58.

Bezpieczeństwo jest pojęciem wieloznacznym. W literaturze przedmiotu definiowane jest m.in. jako stan wolny od groźby napaści zewnętrznej lub co najmniej zdolności jej odparcia, albo jako wolność od interwencji czy nacisków zewnętrznych³.

Zasadne jest wyodrębnienie dwóch aspektów bezpieczeństwa: wewnętrznego i zewnętrznego. Bezpieczeństwo wewnętrzne oznacza stabilność i harmonijność danego organizmu bądź systemu, natomiast bezpieczeństwo zewnętrzne – brak zagrożenia ze strony innych podmiotów. Łącznie, oba aspekty składają się na ogólne bezpieczeństwo danego podmiotu⁴.

Fundamentalne znaczenie mają dwa elementy bezpieczeństwa: nietykalność terytorialna i niepodległość polityczna. Na nich opierają się pozostałe atrybuty niezawisłego państwa, głównie suwerenność i zdolność do zachowania podstawowych ideałów i wartości narodu i państwa.

Najprościej bezpieczeństwo można zdefiniować jako stan, w którym nie ma zagrożeń. Jest to definicja uniwersalna, gdyż dotyczy sporej grupy zagrożeń, jakie mogą destabilizować politykę czy gospodarkę danego kraju. Bezpieczeństwo odnosi się do układu wewnętrznego państwa oraz do jego stosunków międzynarodowych.

Specjaliści na ogół zgadzają się, że bezpieczeństwo jest pojęciem złożonym oraz że oznacza wolność od zagrożeń dla podstawowych wartości. Nie ma jednak zgody, gdzie należy gwarantować bezpieczeństwo – na poziomie indywidualnym, narodowym czy międzynarodowym⁵.

Wyjaśniając istotę pojęcia bezpieczeństwa, należy mieć na uwadze jego związek ze zjawiskiem zagrożenia. Wynika z tego, że brak zagrożenia stanowi fundamentalny aspekt bezpieczeństwa. Powyższe rozumowanie prowadzi do stwierdzenia, że pojęcie zagrożenia odnosi się do strefy świadomościowej danego podmiotu (człowieka, grupy społecznej, narodu lub narodów). Zagrożenie oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które są oceniane jako niekorzystne lub niebezpieczne⁶.

Tradycyjne koncepcje bezpieczeństwa kładą nacisk na jednostronnie podejmowane kroki w celu zmniejszenia wrażliwości na atak, za sprawą posiadane go potencjału obronnego. Współcześnie wiele koncepcji eksponuje szczególne znaczenie współpracy politycznej. W obecnych warunkach koncepcje bezpieczeństwa obejmują znacznie szerszy wymiar niż w przeszłości. Na pojęcie bezpieczeństwa składają się dziś, obok aspektów wojskowych i politycznych, czynniki gospodarcze i technologiczne, zasoby surowcowe oraz po-

³ J. Symonides, *Problemy pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego we współczesnym świecie* [w:] *Wychowanie dla pokoju*, B. Suchodolski (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983, s. 34.

⁴ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996, s. 18.

⁵ K. Żukrowska, M. Grącik (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe: teoria i praktyka*, Szkoła Główna Handlowa Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006, s. 21.

⁶ R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje, struktury, funkcjonowanie*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2001, s. 28.

lityka w zakresie ekologii, demografii, spraw społecznych i humanitarnych. W obecnym rozumieniu bezpieczeństwo obejmuje ponadto sprawy dotyczące zachowania narodowej tożsamości i zapewnienia właściwego udziału w rozwoju cywilizacyjnym świata⁷.

2. Uwarunkowania bezpieczeństwa

Celem państwa jest m.in. zapewnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego. Niezbędnym warunkiem do jego spełnienia jest prowadzenie odpowiedniej polityki bezpieczeństwa, którą można określić jako celową i zorganizowaną działalność upoważnionych organów państwa, zmierzającą do stałego zapewnienia optymalnego bezpieczeństwa narodowego, a także często równocześnie bezpieczeństwa międzynarodowego⁸.

Uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego wynikają z natury świata i życia społecznego, miejsca narodu na ziemi, historii, tradycji, charakteru współczesnych zagrożeń oraz stanu organizacji bezpieczeństwa międzynarodowego. Przy tak znacznej liczbie zmiennych szczególnie istotną kwestią jest adekwatne określenie jego zagrożeń. Mylne i potencjalnie niebezpieczne w skutkach, zaś w najlepszym wypadku mało efektywne, jest dokonywanie identyfikacji zagrożenia pod wpływem czasowo modnego i powszechnie uznanego typu zagrożenia.

Zmienność, nieprzewidywalność i zaskoczenie są elementami kształtującymi poczucie bezpieczeństwa i wynikają z obrazu rzeczywistości trudnej do jednoznacznego określenia. Tworzy je szereg zdarzeń nie zawsze możliwych do przewidzenia. Życie i cywilizacja kształtowane są przez zmianę, ruch, które bywają twórcze, czasem jednak mogą stanowić jedno z największych zagrożeń bezpieczeństwa narodów. Zmienność, nieprzewidywalność i zaskoczenie można sprowadzić do trzech podstawowych tez⁹:

- Pierwsza, to konieczność traktowania bezpieczeństwa narodowego jako procesu podlegającego nieustannym zmianom, w którym spoczywanie na laurach w jakimś okresie stanu bezpieczeństwa prowadzi nieuchronnie do tragedii.
- Druga, to konieczność traktowania wszelkich hipotez, przepowiedni i prorocत्व, oznajmujących status quo lub odnoszących się do przyszłości, nie tylko jako nieprawidłowych, nieodpowiedzialnych, ale i groźnych dla bezpieczeństwa narodu. Dzieje się tak z racji działania wpływów rozbijających społeczeństwo, uwalniających od troski

⁷ D.A. Rotfeld, *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, „Format AB”, Warszawa 1990, s. 54.

⁸ R. Jakubczak, J. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie*, Bellona, Warszawa 2006, s. 23.

⁹ Z. Ciekankowski, J. Nowicka, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego*, Doctrina. Studia społeczno-polityczne, nr 13/2016, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa UPH w Siedlcach, s. 97.

i wysiłku w stosunku do pracy nad tworzeniem najważniejszej potrzebny i wartości jaką jest bezpieczeństwo.

- Trzecia teza, wpływająca na zmienność, nieprzewidywalność i zaskoczenia w odniesieniu do bezpieczeństwa narodowego, to konieczność jego kreacji, tworzenia, a nie tylko reagowania na zaistniałe zagrożenia. Innymi słowy – jeśli przyszłości nie można przewidzieć, to należy ją budować, tworzyć, ponieważ to, jaki w perspektywie czasowej będzie stan bezpieczeństwa narodu zależy w znacznej mierze od teraźniejszych woli i działań ludzkich. *Również za to, co się zdarzy w przyszłości jesteście odpowiedzialni dzisiaj*¹⁰.

Kolejne naturalne uwarunkowanie bezpieczeństwa narodowego mieści się w obszarze zdeterminowanym występowaniem zagrożeń, reagowaniem na klęski żywiołowe, katastrofy, konflikty i wojny. Teoretycznie jest to mało odkrywczy fakt, wskazane zjawiska występują od zarania ludzkości, zatem wydaje się, że zostały dostatecznie opanowane przez człowieka i uwarunkowania rozwoju cywilizacyjnego. W praktyce jednak można zaobserwować nieustanne braki w profilaktyce, ochronie i obronie przed wskazanymi zagrożeniami.

W odniesieniu do bezpieczeństwa narodu wpływ uwarunkowań walki o byt można ująć w czterech głównych obszarach¹¹:

- Pierwszy, to bezwzględna prawidłowość, że szeroko rozumiana siła narodowa decyduje o skuteczności i trwałości bezpieczeństwa narodowego. Stąd też konieczne są motywacja i mobilizacja narodu do wzmożonych wysiłków w tworzenie siły narodowej.
- Drugi, sprowadza się do uznania siły narodowej za fundamentalny, konieczny i niezastąpiony element warunkujący trwanie narodu. Przekonanie o skuteczności w zapewnieniu ochrony i obrony narodowej decyduje o trwaniu, a zarazem stwarza warunki konieczne do swobodnego rozwoju świadomej swego istnienia grupy etnicznej. Siły zbrojne stanowią ostateczny, decydujący argument państwa w walce o przetrwanie, ochronę i obronę przed zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi oraz w tworzeniu warunków do swobodnego rozwoju.
- Trzeci obszar prowadzi do stwierdzenia, iż największym zagrożeniem bezpieczeństwa narodowego jest szeroko rozumiana słabość narodu w stosunku do poziomu cywilizacyjnego i ekonomicznego Europy i świata oraz brak świadomości, woli, i organizacji społeczeństwa do wzmożonego wysiłku narodowego w budowę siły narodu i obronę interesów narodowych.

¹⁰ R. Jakubczak, J. Flis (red.), dz. cyt., s. 51-53.

¹¹ Z. Ciekankowski, J. Nowicka, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s.98.

- Czwarty obszar odnosi się do racjonalnego traktowania członkostwa narodu w różnego rodzaju organizacjach międzynarodowych. Uczestnictwo w takich organizacjach stanowi ważny środek wzmacniający, ale nie zastępuje narodowego wysiłku w tworzeniu wewnętrznych i zewnętrznych warunków bezpieczeństwa narodu. Podstawą bezpieczeństwa narodowego są, zatem własne zdolności obronne, warunkujące wolę i możliwości udzielenia pomocy przez inne sojusznicze państwa.

3. Ujęcia bezpieczeństwa

Pojęcie bezpieczeństwa odnosi się do procesu zaspokajania potrzeb i interesów uczestników życia międzynarodowego. W analizach teoretycznych bezpieczeństwa wyróżnia się jego dwa podstawowe wymiary:

- podmiotowe;
- przedmiotowe.

Na podstawie kryterium podmiotowego wyodrębnia się:

- bezpieczeństwo narodowe, które jest kategorią jednostkową i odnosi się do pojedynczych państw oraz ich społeczeństw i narodów;
- bezpieczeństwo międzynarodowe, które jest terminem służącym zwykle do charakterystyki bezpieczeństwa określonej zbiorowości państw.

Według kryterium przedmiotowego wyodrębnia się:

- bezpieczeństwo polityczne;
- bezpieczeństwo militarne;
- bezpieczeństwo ekonomiczne (dzielone na surowcowe, energetyczne, żywnościowe, finansowe, technologiczne itp.);
- bezpieczeństwo społeczne (kulturowe, socjalne, ideologiczne);
- bezpieczeństwo humanitarne;
- bezpieczeństwo ekologiczne.

Uzupełnieniem ujęcia przedmiotowego jest analiza bezpieczeństwa międzynarodowego opartego na kryterium przestrzennym. Na jego podstawie można wyróżnić:

- bezpieczeństwo lokalne;
- bezpieczeństwo subregionalne;
- bezpieczeństwo regionalne;
- bezpieczeństwo ponadregionalne (strefowe);
- bezpieczeństwo globalne (światowe, uniwersalne).

4. Źródła zagrożeń bezpieczeństwa

Źródła zagrożeń bezpieczeństwa są zróżnicowane i podlegają ewolucji wraz z rozwojem stosunków międzynarodowych, ze zmianą interesów państw odgrywających znaczącą rolę na arenie międzynarodowej i znaczeniem organizacji międzynarodowych. Wyróżnia się następujące źródła zagrożeń¹²:

- katastrofy naturalne;
- destabilizacja systemu ekologicznego;
- kryzys dostaw energii, żywności i dostaw strategicznych;
- kryzysy gospodarcze;
- demografia i system zdrowia;
- migracja i integracja;
- kryzys polityczny systemu społecznego;
- kryzys wewnętrzny systemu bezpieczeństwa.

W każdej z dziedzin, która może być źródłem zagrożenia, rozróżnić można szereg scenariuszy dotyczących zagrożeń i ich przeciwdziałania. Wśród ośmiu czynników, które wymagają monitorowania i mogą prowadzić do sytuacji konfliktowych, znajdują się:

- stan państwa;
- rządy prawa;
- poszanowanie praw podstawowych;
- społeczeństwo obywatelskie i media;
- relacje między społecznościami oraz mechanizmy rozwiązywania kwestii spornych;
- zarządzanie gospodarką;
- nierówności społeczne i regionalne;
- sytuacja geopolityczna.

5. Źródła zagrożeń społecznych

Jednym z fundamentów tworzenia współczesnego bezpieczeństwa narodowego jest obszar liczbowy i przestrzenny infrastruktury krytycznej. Jest ona w pierwszej kolejności narażona na agresję militarną czy akty terroru.

Wzmożona urbanizacja, centralizująca obiekty i urządzenia infrastruktury krytycznej, w przypadku wystąpienia naturalnych zagrożeń (powodzi, pożarów, huraganów, trzęsień ziemi itp.) sprzyja zmultiplikowaniu negatywnych skutków tychże. W takich okolicznościach powstają tzw. katastrofy syner-

¹² Z. Ciekankowski, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, w *Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza* CNBOP 1/2011, Józefów 2011, s. 69-78.

giczne (naturalno-techniczne). Ich cechą jest znaczna destrukcja, przewyższająca sumę skutków wywołanych przez poszczególne tragedie oddzielnie.

Znanym od lat i nieustannie aktualnym niebezpieczeństwem związanym z życiem na ziemi jest degradacja środowiska naturalnego. We współczesności egzystencji wpisuje się trwale konflikt pomiędzy potrzebami społeczeństwa i świata przyrody. Ginące okazy ze świata fauny i flory, dyskusje w odniesieniu do modyfikacji organizmów oraz nieustanny wzrost zapotrzebowania energetycznego tuż obok szaleńczej ekspansji przemysłowej cywilizacji, rysują obraz współczesnego dostatku i degradacji jednocześnie. Tragedia niepostrzymanywanej degradacji środowiska naturalnego polega zarówno na niszczeniu przyrody, jak i na pogarszaniu się warunków życia w zdewastowanym i zaśmieconym środowisku¹³.

Omawiając współczesne zagrożenia nie sposób pominąć gwałtownie rosnącego zagrożenia społecznego. Jego czołowym przedstawicielem od lat jest problematyczna kwestia bezrobocia, które globalnie oszacowano na ok. 204 mln¹⁴. Proces globalizacji, prócz wielu korzyści, w pewnym sensie zagroził rynkowi pracy największych gospodarek świata. Związane są z tym zjawiska takie jak np.: relokacja stanowisk pracy, globalne bezrobocie, nędza, brak perspektyw poprawy warunków w krajach takich jak: Afryka, Ameryka Południowa i Azja Środkowo-Wschodnia, masowe nielegalne migracje ludności do krajów Północy (głównie do USA i Europy Zachodniej), które grożą trwałą destabilizacją społeczeństwa tych krajów.

Bezwzględnie dominującą obawą, zwłaszcza ostatnich czasów, która wpływa na stan braku bezpieczeństwa narodowego, społecznego, personalnego jest zagrożenie terrorystyczne. Terroryzm – stara jak ludzkość forma przemocy, tradycyjnie był określany jako przemyślane użycie przemocy lub zagrożenia w celu wywołania strachu; przemyślane wymuszanie lub zastraszanie rządów lub społeczeństw w celach nacisku politycznego, religijnego lub ideologicznego. Potęga współczesnego terroryzmu jest tak wielka, że rzuciła wyzwanie całemu systemowi cywilizacji zachodniej. Tę potęgę określają następujące możliwości ataku i słabości obrony¹⁵:

- dostępność państw, organizacji terrorystycznych czy grup terrorystów do potężnych środków rażenia, łącznie z bronią masowej zagłady;
- swoboda przemieszczania się, umożliwiająca dostęp do dowolnego obiektu (rejonu) każdego państwa;

¹³ Z. Ciekankowski, S. Krysiński, *Zarządzanie kryzysowe w Polsce w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych jako sposób umacniania bezpieczeństwa państwa*, PWST-E, Jarosław 2014, s. 132.

¹⁴ według raportu Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) *Globalne Trendy Zatrudnienia*, szacuje się ok. 204 miliony osób bezrobotnych w skali świata w 2015 r. MOP prognozuje, że liczba ta wzrośnie do 2019 r. osiągając pułap 219 milionów, por. *The World Employment and Social Outlook 2015*, ILO [dok. elektr.] http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_368626.pdf, [dostęp 11.09.2019]

¹⁵ Z. Ciekankowski, J. Nowicka, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s. 98.

- łatwa dostępność do tysięcy obiektów infrastruktury krytycznej oraz miejsc gromadzenia się osób cywilnych;
- dostępność do sieci informatycznych;
- wielka trudność, a najczęściej niemożliwość zapobiegania identyfikacji, pochycenia i ukarania sprawców ataków terrorystycznych;
- względnie niskie koszty przygotowania ataków terrorystycznych;
- wielka medialność ataków terroru, zwielokrotniająca efekt ich straszącego oddziaływania na społeczeństwa i władze.

Eksperti pesymistycznie prognozują, że w kolejnych latach nastąpi eskalacja ataków terrorystycznych. Za szczególnie niebezpieczny uznaje się scenariusz wykorzystania broni bakteriologicznej (bioterroryzm) lub broni jądrowej (terror jądrowy) w postaci miniaturowych bomb atomowych. Na fakt rozprzestrzeniania się terroryzmu wpływają uwarunkowania społeczno-techniczne (m. in. rozwój massmediów) oraz ekonomiczne, gdyż jest to stosunkowo tania i skuteczna forma przemocy, wobec której społeczeństwa i państwa są niemalże bezbronne.

Klasyfikację zagrożeń w prezentowanym opracowaniu zamyka typ zagrożeń militarnych, stanowiących potencjalne lub istniejące niebezpieczeństwo użycia przemocy zbrojnej – bezpośrednio lub pośrednio – przeciwko wartościom i interesom narodowym. Źródłem zagrożenia militarnego bezpieczeństwa narodowego jest nie tylko potencjał wojskowy innych państw i możliwość jego agresywnego użycia, ale także, a nawet przede wszystkim, własna słabość bądź bezbronność militarna, prowokująca przeciwników do użycia przemocy¹⁶.

Ochronę przed zagrożeniami można zamknąć w obrębie czterech etapów działań¹⁷:

1. zapobieganie – jest to etap związany w głównej mierze z działaniami w sferze technicznej. Podstawowym celem jest tutaj niedopuszczenie do powstania zagrożenia, a jeśli to jest niemożliwe, do ograniczenia jego skutków;
2. przygotowanie – jest to etap oceny potencjalnych zagrożeń, ich analizy oraz określenia stopnia prawdopodobieństwa wystąpienia danego zagrożenia. Na tym etapie prowadzone są zadania planistyczne, opracowywane warianty i procedury działania w sytuacjach niebezpiecznych, rozpoznanie własnych sił i środków niezbędnych do podjęcia i prowadzenia działań;
3. reagowanie – są to działania ratownicze, prowadzenie ewakuacji, zapewnienie zastępczych miejsc dla poszkodowanych, wstępne szacowanie strat;

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

4. odbudowa – to etap, którego głównym celem jest przywrócenie w możliwie krótkim czasie minimum warunków bytowania ludności oraz funkcjonowania systemów komunalnych i struktur administracyjnych na danym obszarze.

6. Bezpieczeństwo globalne

Utrzymanie bezpieczeństwa jest zasadniczym celem polityki zagranicznej każdego państwa. Realizacja tego celu jest uwarunkowana wieloma czynnikami o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. W trosce o utrzymanie bezpieczeństwa państwa starają się uzyskać korzystną pozycję na arenie międzynarodowej, mobilizując do tego celu swoje siły oraz odpowiednie zasoby i środki.

Bezpieczeństwo globalne nie jest prostą sumą bezpieczeństwa narodowego wszystkich poszczególnych państw. Może ono przejawiać się tym, że całość członków społeczności międzynarodowej ma poczucie bezpieczeństwa, a ponadto istnieją warunki, mechanizmy i stosunki wzajemne, które zapewniają bezpieczeństwo ogółowi. Państwa poszukują metod i sposobów postępowania, które gwarantują osiągnięcie pożądanego stanu rzeczy. Praktyczne zastosowanie określonego systemu bezpieczeństwa, dającego minimum gwarancji ułożenia poprawnych stosunków między państwami, jest uzależnione od różnych czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Najogólniej rzecz ujmując, system bezpieczeństwa globalnego jest określoną metodą działania oraz stanowiącymi jej podstawę zasadami postępowania i środkami zaaprobowanymi przez państwa w stosunkach międzynarodowych dla zapewnienia względnie trwałego poczucia bezpieczeństwa¹⁸.

Bezpieczeństwo globalne kształtuje się wraz z warunkami panującymi na arenie międzynarodowej. Państwa, dążąc do utrzymania i umocnienia swojego bezpieczeństwa, korzystają z różnych środków, metod i sposobów. Mają pięć możliwości takich działań:

- utrzymywanie sił zbrojnych, nie wiążąc się sojuszem z innymi państwami;
- uczestniczenie w sojuszach wymierzonych przeciwko wspólnemu nieprzyjacielowi i dążenie do utworzenia równowagi sił;
- tworzenie systemu bezpieczeństwa zbiorowego;
- utrzymywanie bezpieczeństwa w ramach szerszego imperium światowego opartego na zdecydowanej przewadze nad innymi państwami;
- dążenie do utworzenia ponadnarodowej struktury państwa światowego.

¹⁸ W. Malendowski, Cz. Mojsiewicz (red.), *Stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo „Alta 2”, Wrocław 1998, s. 362.

Zapewnienie bezpieczeństwa jest podstawowym zadaniem wynikającym z założeń strategicznych polityki zagranicznej. W dążeniu do tego celu państwa umacniają własne siły zbrojne i rozbudowują potencjał militarny. Jeżeli jednak nie daje to gwarancji bezpieczeństwa, państwa poszukują partnera lub partnerów do sojuszu wojskowo- politycznego.

Sojusz jest związkiem dwóch lub więcej państw, utworzonym dla osiągnięcia określonych i wspólnych celów politycznych. Skonstruowany na podstawie umowy międzynarodowej zawiera zobowiązania do współpracy politycznej, wojskowej i gospodarczej w celu obrony wspólnych interesów i udzielania sobie pomocy. Sojusznicy kooperują ściśle w dziedzinie wojskowej, łącząc siły i umacniając zdolności obronne każdego z nich oraz całego ugrupowania na wypadek agresji, albo przygotowując napaść na inne państwo. W zależności do przyjętych kryteriów można dokonać różnej klasyfikacji sojuszków. Z uwagi na cele wyróżniamy: sojusze obronne, ofensywne i mieszane.

7. Bezpieczeństwo regionalne

Na kontynencie europejskim funkcjonuje ponad czterdzieści organizmów państwowych, które prowadzą suwerenną politykę bezpieczeństwa, formułują narodowe doktryny obrony i organizują własne armie powołane do obrony żywotnych interesów państw, które je stworzyły. Generalnie wszystkie państwa europejskie deklarują, że użyją swoich sił zbrojnych do obrony granic, integralności terytorialnej, życia swoich obywateli, ich bezpieczeństwa i stanu posiadania (dobrobytu). Dlatego też, cokolwiek można by powiedzieć o obronie europejskiej, to z całą pewnością zasadnym jest stwierdzenie, że pozostaje ona narodowa. Dzieje się tak mimo silnie zawansowanych procesów integracyjnych i ścisłej współpracy europejskich narodów, również w dziedzinie bezpieczeństwa¹⁹.

Idea bezpieczeństwa europejskiego kształtowała się wraz z rozwojem zasad i norm prawa międzynarodowego, które ograniczały, a następnie zakazywały uciekania się do wojny, stosowania siły lub groźby jej użycia, zobowiązywały do pokojowego regulowania sporów międzynarodowych oraz zalecały tworzenie regionalnych organizacji bezpieczeństwa.

Istotne znaczenie dla skutecznego funkcjonowania nowego układu sił i nowego systemu bezpieczeństwa ma wielopłaszczyznowa struktura umożliwiająca neutralizowanie zagrożeń, stosowanie środków przymusu wobec agresora, zapewnianie kontroli w sytuacjach kryzysowych. Uczestników systemu powinny łączyć więzi polityczne, militarne, ekonomiczne i ideologiczno-kulturowe²⁰.

¹⁹ R. Jakubczak, J. Flis (red.), dz. cyt., s. 118.

²⁰ W. Malendowski, Cz. Mojsiewicz (red.), dz. cyt., s. 556.

Wspólną cechą wszystkich europejskich organizacji zajmujących się problematyką bezpieczeństwa i obrony jest ich międzyrządowy charakter, co oznacza, że państwa w stosunkach ze sobą występują jako równoprawne podmioty prawa międzynarodowego, a w związku z tym w sprawach mających implikacje dla bezpieczeństwa narodowego, a zwłaszcza obrony narodowej, obowiązują procedury jednomyślnego podejmowania decyzji.

8. Unia Europejska

Unia Europejska (UE) jest to gospodarczo-polityczny związek demokratycznych krajów europejskich, będący efektem wieloletniego procesu integracji politycznej, gospodarczej i społecznej, zapoczątkowanej po drugiej wojnie światowej. Stanowi przypadek szczególnego rodzaju w stosunkach międzynarodowych, gdyż jest organizacją, która nigdy wcześniej nie istniała w historii powszechnej i jest nieznaną historii stosunków międzynarodowych. Jest kombinacją struktur ponadnarodowych oraz międzyrządowych. Posiada cechy zarówno organizacji międzynarodowej, jak i konfederacji czy nawet państwa federalnego. Wśród teoretyków prawa, politologii i stosunków międzynarodowych trwa spór, czym dokładnie jest Unia Europejska. Zwolennicy teorii Europy Państw wykazują, że jest to tylko współpraca między państwami. W tej polemice ścierają się zarówno odrębne wizje poszczególnych państw członkowskich, jak i doktryn politycznych. Unia ciągle pozostaje wspólnotą i kombinacją interesów narodów, państw, regionów, grup społecznych, grup zawodowych. Stąd też często wykorzystywana jest w celu realizacji partykularnych interesów narodowych, a nie ogólnoeuropejskich.

Radę Europejską tworzą szefowie rządów państw członkowskich. Do jej najważniejszych kompetencji należy określanie ogólnych wytycznych polityki europejskiej, wyznaczanie kierunków rozwoju organizacji, koordynacja polityki zagranicznej, praw członkowskich, podejmowanie decyzji o przyjęciu nowych członków i stowarzyszeń oraz zajmowanie stanowiska wobec najważniejszych problemów światowych. Parlament Europejski wyraża demokratyczną wolę kilkuset milionów obywateli Unii Europejskiej, a także reprezentuje ich interesy podczas dyskusji z innymi instytucjami unijnymi.

Według podpisanego w 1992 r. traktatu z Maastricht podstawowymi celami Unii są:

- promowanie ekonomicznego i społecznego postępu poprzez zacieśnianie współpracy gospodarczej i likwidowanie barier w obrocie handlowym między państwami członkowskimi;
- wzmocnienie obrazu Unii jako jednego ciała politycznego, mówiącego jednym głosem na arenie międzynarodowej poprzez prowadzenie wspólnej polityki zagranicznej;

- dążenie do stworzenia obywatelstwa europejskiego i poczucia przynależności do jednej wspólnoty u zwykłych obywateli, poprzez zapewnienie jednakowych norm prawnych i pełnej swobody przepływu ludzi w obrębie Unii;
- rozwijanie obszaru wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwego traktowania, którym ma być UE, poprzez wprowadzanie wspólnych norm prawnych, socjalnych i stałą poprawę poziomu życia państw uboższych.

Państwa członkowskie Unii Europejskiej prowadzącą wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa, mogą zwiększać rolę międzynarodową integrując się Europy. Potrzeba ta może być zaspokajana poprzez wspólną aktywność dyplomatyczną popartą cywilnymi i wojskowymi instrumentami polityki bezpieczeństwa²¹.

9. Bezpieczeństwo społeczności

We współczesnym świecie, oprócz tradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa – politycznych, militarnych, naturalnych itp. – pojawiają się coraz to inne niebezpieczeństwa tzw. niekonwencjonalne, które realnie zagrażają społeczeństwom, a które nie są jeszcze do końca zidentyfikowane i zdefiniowane. Godzą one bezpośrednio w naród i jego biologiczne oraz egzystencjalne podstawy istnienia, co za tym idzie, stanowią także realne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa.

Obszarem bezpieczeństwa narodowego Polski jest bezpieczeństwo społeczne, najogólniej rozumiane jako ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb oraz realizacji aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne²². Bezpieczeństwo społeczne obejmuje całokształt działań prawnych, organizacyjnych i wychowawczych, realizowanych przez podmioty rządowe (narodowe i ponadnarodowe), pozarządowe oraz samych obywateli, które mają na celu zapewnienie pewnego poziomu życia osobom, rodzinom, grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego²³. Chodzi tu zwłaszcza o zapewnienie pomocy ludziom, którzy czasowo lub trwale są niezdolni do pracy zawodowej, znaleźli się przez własną niezaradność w trudnych sytuacjach życiowych lub ze względu na zaistniałe okoliczności zewnętrzne (np. powódź, pożar) doświadczyli pogorszenia warunków życia.

²¹ R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 150.

²² R. Jakubczak, J. Flis (red.), dz. cyt., s. 413.

²³ Z. Ciekankowski, J. Nowicka, *Determinanty bezpieczeństwa społecznego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji, tom 14, zeszyt 1(34)2016, WSIZiA, Warszawa 2016, s. 163-165.

Powszechnie wiadomo, że poczucie bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb każdego człowieka. Każda jednostka stara się wedle swoich możliwości zapewnić sobie bezpieczne warunki życia. Niestety w przeważającej liczbie sytuacji człowiek nie jest w stanie zrobić tego własnymi siłami. W związku z tym państwo stworzyło liczne organy, których zadaniem głównym jest dbałość o bezpieczeństwo swoich obywateli w różnych sferach życia.

Podsumowanie

Kultura przemocy brutalizuje nasz świat, który coraz częściej charakteryzuje brak poszanowania życia i integralności innych. Niektóre ruchy polityczne, rzekomo oddane sprawie wolności ludzkiej, podejmują działania terrorystyczne, lekceważąc przy tym życie obywateli, w imieniu, których walczą²⁴. W wielu krajach dominacja struktur wojskowych przyczynia się do tworzenia etosu nieprzyjaznego prawom człowieka i wartościom demokratycznym. Przemoc etniczną w różnych częściach świata cechuje wyjątkowe barbarzyństwo – konflikty odciskają głębokie piętno na życiu dzieci, niewinnych ofiar, którym rzadko udaje się uciec od brutalizmu wojny.

Militaryzacja Trzeciego Świata pochłonęła fundusze przeznaczone na niezwykle potrzebny rozwój społeczno-ekonomiczny. Wysiłki potęg światowych ukierunkowane na zachowanie dominacji pobudzają kraje aspirujące do miana mocarstw do rozwijania swej siły wojskowej. I vice versa – na próby zachwiania równowagi militarnej tradycyjne mocarstwa reagują jedynie wzmacnianiem własnego potencjału. Rezultatem takiego działania są polityczne napięcia, zmarnowane zasoby a nawet przypadkowe wojny.

Bezpieczeństwo międzynarodowe definiuje się w kategoriach potrzeby przetrwania narodu, co oznacza m.in. ochronę państwa przed napaścią zewnętrzną. Z tego powodu Organizacja Narodów Zjednoczonych podkreśla nienaruszalność granic terytorialnych oraz zakaz ingerencji zewnętrznej w wewnętrzne sprawy suwerennych państw. Bezpieczeństwo zbiorowe (ang. *collective security*) zawarte w Karcie Narodów Zjednoczonych oparte jest na ideologii militarnej, odrzucającej użycie siły wśród członków określonej grupy, którzy składają jednocześnie zobowiązanie wzajemnej obrony przed napaścią z zewnątrz. Jednakże ochrona przed agresją zewnętrzną jest tylko jednym z wyzwań, którym trzeba stawić czoło, aby zapewnić bezpieczeństwo globalne. Inne wynikają z zagrożeń dla systemów podtrzymujących życie na Ziemi – skrajnej nędzy, rozprzestrzeniania broni konwencjonalnej, terroryzowania społeczeństw cywilnych i istotnych naruszeń praw człowieka. Zapewnienie bezpieczeństwa państwa zbyt często wykorzystywane jest jako usprawiedli-

²⁴ Z. Ciekawski, J. Nowicka, *Wpływ globalizacji na bezpieczeństwo* [w:] *Bezpieczeństwo państwa w warunkach globalizacji*, T. Bąk, Z. Ciekawski (red.), PWST-E, Jarosław 2016, s. 70-72.

wienie polityki znacznego ograniczania bezpieczeństwa jego mieszkańców, nieuzasadnionej żadnym zewnętrznym zagrożeniem terytorialnej integralności kraju. Bezpieczeństwo ludzi oznacza przede wszystkim ochronę obywateli, w których imieniu stosuje się zasadę suwerenności.

Poszerzona koncepcja bezpieczeństwa globalnego uznaje nie tylko militarne bezpieczeństwo państwa, lecz także inne, bardziej istotne obecnie aspekty: współpracę, budowanie zaufania, przejrzystość, stopniowe rozbrownienie oraz demobilizację. Koncepcje bezpieczeństwa wspólnego i bezpieczeństwa ludzkiego, które odnoszą się nie tylko do bezpieczeństwa państw, ale także do bezpieczeństwa ich obywateli, poszerzają znaczenie bezpieczeństwa zbiorowego przedstawionego w Karcie Narodów Zjednoczonych.

Bibliografia:

1. Bąk T., Ciekankowski Z., *Bezpieczeństwo państwa*, PWST-E, Jarosław 2014.
2. Ciekankowski Z., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa* [w:] *Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza*, CNBOP 1/ 2011, Józefów 2011.
3. Ciekankowski Z., Krysiński S., *Zarządzanie kryzysowe w Polsce w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych jako sposób umacniania bezpieczeństwa państwa*, PWST-E, Jarosław 2014.
4. Ciekankowski Z., Nowicka J., *Determinanty bezpieczeństwa społecznego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji, tom 14, zeszyt 1(34)2016, WSIZiA, Warszawa 2016.
5. Ciekankowski Z., Nowicka J., *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego*, Doctrina. Studia społeczno-polityczne, nr 13/2016, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa UPH w Siedlcach.
6. Ciekankowski Z., Nowicka J., *Wpływ globalizacji na bezpieczeństwo* [w:] *Bezpieczeństwo państwa w warunkach globalizacji*, T. Bąk, Z. Ciekankowski (red.), PWST-E, Jarosław 2016.
7. Jakubczak R., Flis J. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategię*, Bellona, Warszawa 2006.
8. Malendowski W., Mojsiewicz Cz. (red.), *Stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo „Alta 2”, Wrocław 1998.
9. Rotfeld D.A., *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, „Format AB”, Warszawa 1990.
10. Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996.
11. Symonides J., *Problemy pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego we współczesnym świecie* [w:] *Wychowanie dla pokoju*, B. Suchodolski (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983.

12. Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje, struktury, funkcjonowanie*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2001.
13. Zięba R. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
14. Żukrowska K., Grącik M. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe: teoria i praktyka*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006.

Źródła prawa:

15. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, stan prawny na wrzesień 2009, Liber, Warszawa 2009.

Netografia:

16. *The World Employment and Social Outlook 2015*, ILO [dok. elektr.] http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/--publ/documents/publication/wcms_368626.pdf